

СВІТЛИЦЯ ШЕВЧЕНКОВОГО ЗАПОВІТУ

(Сценарій тематичного вечора)

Над дошкою — портрет Шевченка, прикрашений рушником, нижче — гілки калини.

На столі на вишитому рушнику пучок колосків, свічка в свічнику, гусяче перо, аркуші паперу. Один з кутків класу імітований під селянську світлицю — піч, лава, стіл, у кутку ікона.

Вступне слово вчителя. Шевченків «Кобзар»... Він став синонімом сумління свого часу, бо сам автор зібрав сюди кожну сльозину, найменший стогін болю кріпака. Духовну велич і красу народу він підніс на найвищу височінь, чим збагатив увесь світ. Ім'я Тараса Шевченка стало символом нашого народу. Його «Кобзар» лежить на столі поряд з хлібом, а пісні його вишиті на рушниках.

Світло в кімнаті пригасає, освітлюється тільки куточок селянської хати. До хати заходять мати і хлопчик в українських строях.

Хлопчик. Стомилися, матусю?

Мати. Нічого, синку. Де руки й охота, там спора робота. А без роботи, кажуть, і день роком стає. Нумо готувати вечерю, бо скоро й батько надійде *(порається біля печі)*.

(Заходить батько, вітається.)

Батько. Вечеря готова?

Мати. Готова.

(Батько відрізує всім по скибці хліба. Вечеряють. Мати прибирає зі столу.)

Батько. А почитай-но, синку, «Кобзаря».

Хлопчик дістає з-за ікони томик Шевченка. Читає:

У нашій раї на землі

Нічого кращого немає,

Як тая мати молодая

З своїм дитяточком малим.

Схиляються над «Кобзарем».

На авансцену виходять читці.

1. А вже бредє сліпий кобзар,
І Гонта кличе на пожар,
Кавказькі гори, в млу повиті,
Рясною кровію політі,
Чолом підводяться до хмар,
І Катерина півжива
Дитя в хуртечі сповива.
Сніги колишуться над нею...
Орел жадібний Прометею
Криваве серце розбива.
2. По «Кобзарю» отім старім
Учились грамоті щасливо;
Росли задумані від «Дум»,
Гострили гнів за Катерину
І клали в серце тихий сум
За слізну долю удовину.
Нам снились Гонтині сини,
Що батько вбив за честь і волю, —
Сувора правда давнини
Ішла, мов клятва, в нашу долю.
Хор виконує «Рече та стогне Дніпр широкий».

3. Він був сином мужика, а став володарем у царстві духа. Він був кріпаком, а став велетнем у царстві людської культури. Він був самоуком, а вказав нові, світлі і вільні шляхи професорам і книжним ученим.

4. Десять літ він томився під вагою російської солдатської муштри, а для волі Росії зробив більше, ніж десять переможних армій. Доля переслідувала його в житті, скільки лиш могла, та вона не зуміла перетворити золота його душі в щастя для нього самого.

Хор тихо виконує «Думи мої». Читці продовжують.

5. Думи мої, думи мої,
Ви мої єдині,
Не кидайте хоч ви мене
При лихій годині <...>
Страшно впасти у кайдани,
Умирать в неволі,
А ще гірше — спати, спати
І спати на волі —
І заснути навік-віки,
І сліду не кинуть
Ніякого, однаково,
Чи жив, чи загинув!
Доле, де ти? Доле, де ти?
Нема ніякої!
Коли доброї жаль, Боже,
То дай злої! Злої!
6. В похилій хаті, край села, Над ставом, чистим і прозорим Життя Тарасику дала
Кріпачка-мати, вбита горем.

Ведучі непомітно виходять у глибину імпровізованої сцени. Виходить мати і малий Тарасик.

Мати. Як гірко, як нестерпно жаль,
Що долі нам нема з тобою!

Ми вбогі, змучені раби,
Не знаєм радісної днини.
Нам вік доводиться терпіть,
Не розгинать своєї спини.
Промовиш слово — і нагай
Над головою люто свисне.
І так усюди — з краю в край
Панує рабство ненависне.
Тихо лине пісня «Садок вишневий коло хати».
Тарас. ...В тім гаю,
У тій хатині, у раю,
Я бачив пекло...
Там неволя,
Робота тяжкая, ніколи
І помолитись не дають.
Там матір добрую мою
Ще молодую — у могилу
Нужда та праця положила.
Там батько, плачучи з дітьми
(А ми малі були і голі),
Не витерпів лихої долі,
Умер на панщині!..
А ми Розлізлися межи людьми,
Мов мишенята...

Мати і Тарас виходять під слова ведучої.

Ведуча.
Тяжко, важко в світі жити
Сироті без роду:
Нема куди прихилиться,
— Хоч з гори та в воду...
В того доля ходить полем,
Колоски збирає;
А моя десь, ледащиця,
За морем блукає...

Звучить мелодія пісні «Думи мої»... Виходить Шевченко у вишитій сорочці. Довкола нього збирається гурт селян з граблями, косами.

Дід. Тяжка наша доля в кріпацькому ярмі, Тарасе!

Селянин. Пани-кати...
Латану свитину з каліки знімають,
З шкурою знімають, бо нічим обути
Княжат недорослих!

Дівчина. ...А он розпинають
Вдову за подушне... А сина кують,
Єдиного сина, єдину дитину,
Єдину надію! в військо оддають!

Жінка. ...А онде під тином
Опухла дитина — голоднеє мре,

А мати пшеницю на панщині жне...

Дід. Чи Бог бачить із-за хмари
Наші сльози, горе?
Дівчина. Чи довго ще на сім світі
Катам панувати??

Шевченко (*задумливо*).
Пани, пани!
Схаменіться! Будьте люде!
Бо лихо вам буде!
Розкуються незабаром
Заковані люде,
Настане суд, заговорять
І Дніпро і гори!
І потече сторіками
Кров у синє море
Дітей ваших...

З'являються жандарми і заарештовують Шевченка. Селяни бідкаються, сумно хитають головами і поступово розходяться.

Слідчий. У вірші під назвою «Сон» зухвало описуються його імператорська величність і государиня імператриця, Ви своєю просторічною мовою зневажаєте її величність, у своїх крамольних віршах виливаєте всю свою жовч. Як це там... не можу пригадати... Смеркалося... Огонь... Огнем...

Шевченко. Я нагадаю!
Смеркалося... Огонь огнем
Кругом запалало, —
Аж злякався я...
«Ура! Ура! Ура!» — закричали.

Слідчий. Припинити! (*Чути барабанний дріб. Читає вирок.*) Государ імператор височайше велів: призначити Шевченка рядовим в окремих Оренбурзький корпус з правом вислуги під найсуворіший нагляд з заборонаю писати й малювати...

Барабанний дріб посилюється. Жандарми виводять Шевченка. Звучить «Заповіт». На сцену виходить Перебендя з хлопчиком-поводирем. Вони мовчки йдуть через сцену до портрета Т.Шевченка. Виходять читці.

1. Перебендя старий, сліпий, —
Хто його не знає?
Він усюди вештається
Та на кобзі грає.
А хто грає, того знають
І дякують люде:
Він їм тугу розганяє,
Хоть сам світом нудить.
Попідтинню сіромаха
І днює й ночує.
Нема йому в світі хати;
Недоля жартує
Над старою головою,
А йому байдуже;
Сяде собі заспіває:
«Ой не шуми, луже!»
Заспіває та й згадає,
Що він сиротина,
Пожуриться, посумує,
Сидячи під тином.

Перебендя сідає на ослінчик. Лине пісня «Ой не шуми, луже...». Виходить Лілея у довгій білій сорочці, з розпущеним волоссям.

Лілея. «За що мене, як росла я,
Люде не любили?
За що мене, як виросла,
Молодую вбили?
За що вони тепер мене
В палатах вітають,
Царівною називають,
Очей не спускають
З мого цвіту? Дивуються,
Не знають, де діти!
Скажи мені, мій братику,

Королевий цвіте!» <...>
«Нащо мене Бог поставив
Цвітом на сім світі?
Щоб людей я веселила,
Тих самих, що вбили
Мене й матір?.. Милосердий,
Святий Боже, милий!»

Наймичка (*виходить на сцену*). А я ледве додирала До вашої хати. Не хотілось на чужині
Одній умирати! Коли б Марка діждатися... Так щось тяжко стало! (*Стоїть, сумно
схиливши голову.*)

2. Іде Марко, не журиться.
Прийшов — слава Богу!
І ворота одчиняє,
І молиться Богу...

Наймичка. Чи чуєш, ти, Катерино?
Біжи зустрічати!
Уже прийшов. Біжи швидше.
Швидше веди в хату!..
Слава тобі, Христе-Боже!
Насилу діждала!

1. І «Отче наш» тихо-тихо,
Мов крізь сон, читала.
Ввійшов Марко в малу хату
І став у порогу...
Аж злякався...
Ганна шепче:
Наймичка. Слава... слава Богу!..
Ходи сюди, не лякайся...
Марку! Подивися,
Подивися ти на мене!
Бач, як я змарніла?
Я не Ганна, не наймичка,
Я...
Прости мене! Я каралась
Весь вік в чужій хаті...
Прости мене, мій синочку!
Я... я твоя мати.
2. Та й замовкла...
Зомлів Марко,
Й земля задрижала.
Прокинувся... До матері —
А мати вже спала.

(*Марко сідає біля матері, схилив голову їй на плече.*) Виходить Мар'яна-Тополя. Співає
«Віють вітри».

Мар'яна. Хоче мене мати заміж дати. (*Плаче. Входить мати.*)

Мати. Чого плачеш, моя доню?

Мар'яна. Матусенько, голубонько!
Не губіть ви мою долю!
Оддай мене, моя мамо,
Та не за старого,
Оддай мене, моє серце,
Та за молодого.

Мати. Дочко моя, Мар'яно,
Оддам тебе за пана,
За старшого, багатого,
За сотника Івана.

Мар'яна. Умру, серце-мамо,
За сотником Іваном.

Мати. Не вмреш, будеш панувати,
Будеш діток годовати.
Мар'яна. Не хочу я панувати,
Не піду я, мамо!
Рушниками, що придбала,
Спусти мене в яму.
Нехай попи заспівають,
А дружки поплачуть:
Легше мені в труні лежать,
Ніж його побачить.
Піду в найми, піду в люди,
А за сотником не буду. *(Виходять.)*

1. Не слухала стара мати.
Робила, що знала.
Все бачила чорнобрива, —
Сохла і мовчала.

2. Пішла вночі до ворожки,
3. Щоб поворожити:
Чи довго їй на сім світі
Без милого жити?

4. Пішла, вмилась, напилася,
Мов не своя стала.
Вдруге, втретє, та, мов сонна,
В степу заспівала.

Мар'яна *(входить і співає)*.
Плавай, плавай, лебедонько,
По синьому морю,
Рости, рости, тополенько,
Все вгору та вгору!
Рости тонка та висока,
До самої хмари,

Спитай Бога, чи діжду я
Чи не діжду пари?

1. Зілля дива наробило —
Тополею стала.

2. Не вернулася додому,
Не діждала пари;
Тонка-тонка та висока —
До самої хмари.

На авансцені лише читці. Звучить пісня «По діброві вітер віє».

1. Гордий, величний, палкий і нескорений
Наш незабутній славетний Кобзар,
Лине в безсмертя над нивами й горами
Помислів, дум і сердець володар.

2. Ти ж свою музу шляхами колючими
Вів мимо синіх гаїв і дібров,
Там, де народ України замучений
Звівсь, щоб помститись за сльози й за кров.

3. Доля з тобою ніяк не лукавила,
В руки торбину порожню дала
І в хуртовину, що крила розправила,
За Катериною вслід повела.

4. В сяйві пожарів пішла з гайдамаками,
Лютої помсти світила вогні,
В чорній неволі з Оксаною плакала,
Слала катам свій караючий гнів.

5. Серце розбитеє ядом не вигоїш,
Гнівом священним палає воно.
Ти не ховався, Тарасе, під кригою, —
Кликав народ під борні знамено.

6. Каратись,

мучитись,
страждати,

Не застогнати і на мить.
Із кріпаків піти в солдати
І в тому пеклі не згубить
Людської правди ні росини,
Все зберегти в душі святій
І через горе України
Усіх знедолених на бій
Покликати і научати,
Як бідарю на пана йти...
О чудодійна земле-мати,
Якого сина маєш ти!

7. До злиднів, карцера, до скелі
Прикутим бути все життя,
І не оглухнути в пустелі,
І не сказати каяття!
О ні! Крізь камінь правду чути,
І віще мовити світам,
І ще й бадьорити закутих...
Як не пишатись, люди, нам!
Любити, мріяти, творити,
Не збитись в темряві з путі
І з сонцем, з сонцем, з сонцем жити,
Яке й не сходило тоді,
А тільки велетню видніло
З-за чорних мурів вікових
І думи, думи освітило...
Як не молитися на них!

8. Ні! Пломінь той в душі не згас,
Що запалив колись Тарас,
Як я маленьким школярем
Вночі ридав над «Кобзарем»
І проклинав у гніві світ,
Що кинув Катрю десь під лід,
Що в рекрути загнав братів, —
Я захлинався і німів...
І, падаючи на постелю,
У сні я кидався на скелю
І відбивався від орла,
Що тіло дер моє зозла.
Обагрений в гарячій крові,
Я Прометею рвав закови!
І з ним страждав.
І, з ним палав,
Йому життя навік віддав.
...З тих пір горю я ночі й дні
У Прометеєвим вогні.

Учитель. Перегорнули ми останню сторінку «Кобзаря», доторкнулися душею до палкого й нескореного серця поета. А пісні, які співали сьогодні, вже півтора століття співає український народ, а скільки ще співатиме — залежить від нас з вами. Адже нам творити долю української пісні, української мови, українського народу. Тож нехай «Заповіт» великого Кобзаря стане заповітом для нас — зберегти мову народу, його звичаї, його пісні і пронести через віки у майбуття.